

Таблиця 2

Порівняльна характеристика фактичних і прогнозних показників фінансового результату

Показники	Фактичні (2013 р.)	Прогнозні (2017 р.)	Відхилення прогнозних від фактичних	
			±	%
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	17615	80000	62385	у 4,5 р.
Валовий прибуток, тис. грн.	6174	26000	19826	у 4,2 р.
Чистий прибуток, тис. грн.	6924	27000	20076	у 3,9 р.

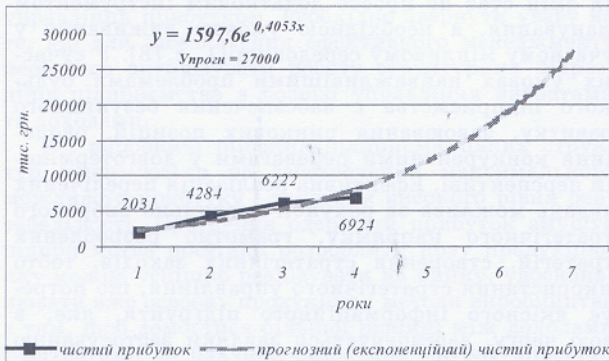

Рис. 3. Фактичні і прогнозні рівні чистого прибутку

З розрахунків, проведених з допомогою статистичного пакету аналізу даних в Excel і таблиці 2, бачимо, що протягом наступних чотирьох років ФГ «Украгро» буде прогресувати у своєму фінансово-господарському розвитку. Однак у ринковій економіці постійно діє так звана «невидима рука», наслідки втручання якої у діяльність підприємств можуть бути не завжди позитивними. Тому досліджуваному господарству слід розробляти заходи і вишукувати резерви підвищення ефективності свого аграрного виробництва.

Висновки. Для досягнення стійкої конкурентоспроможності, вирішення питання модернізації виробництва та забезпечення необхідного розміру прибутку потрібно запроваджувати ефективну систему управління фінансовими результатами підприємства. Значна роль позитивного фінансового результату та його максимізація в розвитку підприємства і забезпеченні інтересів його власників та персоналу, у тому числі й держави, визначає необхідність дослідження питань ефективного управління прибутком підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Блонська В.І. Показники і критерії оцінки якості прибутку підприємства / В.І. Блонська, О.Р. Дмитрах // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.15. – С. 120–125.
2. Зінченко О.А. Управління якістю фінансового результату підприємства / О.А. Зінченко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 1(103). – С. 109–114.
3. Ігнатюк І.О. До питання формування та розподілу прибутку як передумови ефективного функціонування підприємства / І.О. Ігнатюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/NVUU/Ekon/2009_28_3/statsti/2_7.htm.
4. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств : [навч. посіб.] / М.Я. Коробов. – К. : Знання, 2010. – 278 с.
5. Ширягіна О.Е. Методика аналізу фінансових результатів підприємства / О.Е. Ширягіна // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 5. – С. 60–64.

УДК 330.131.7:336.71

Деркач Ю.Б.

викладач кафедри банківської справи
Одеського національного економічного університету

УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМИ РИЗИКАМИ В БАНКАХ УКРАЇНИ

У статті визначено сутність банківського валютного ризику та його видів. Проаналізовано банківські операції, яким притаманні валютні ризики. Розроблено рекомендації щодо створення ефективної системи управління валютним ризиком банківської установи, а також запропоновано підходи до формування стратегій управління валютними ризиками.

Ключові слова: валютний ризик, банківські операції, валютний курс, регулювання, стратегія, система управління валютним ризиком.

Деркач Ю.Б. УПРАВЛЕНИЕ ВАЛЮТНЫМИ РИСКАМИ В БАНКАХ УКРАИНЫ

В статье определена сущность банковского валютного риска и его видов. Проанализированы банковские операции, подверженные валютным рискам. Разработаны рекомендации по созданию эффективной системы управления валютным риском, а также предложены подходы к созданию стратегий управления валютными рисками.

Ключевые слова: валютный риск, банковские операции, валютный курс, регулирование, стратегия, система управления валютным риском.

Derkach Y.B. CURRENCY RISK MANAGEMENT IN BANKS IN UKRAINE

The article is devoted to the bank to currency risk and its types. Analyzed the bank's, operations with currency. The recommendations for the establishment of an effective system of currency risk management and currency risk management strategy.

Keywords: currency risk, banking, exchange rates, regulation, strategy, management system of currency risk.

Постановка проблеми. Фінансова глобалізація призводить до збільшення обсягів кредитних ресурсів національних банків у різних валютах, використання яких в умовах волатильності валютних курсів загострюють проблеми визначення та регулювання валютних ризиків окремого банку. Прогнозування валютного курсу в сучасних умовах глобалізації та негативного впливу внутрішньої кризи в Україні є складним процесом, тому фінансові менеджери банків для прийняття ефективних управлінських рішень повинні враховувати зміни на зовнішніх валютних ринках та постійні непрогнозовані зміни на внутрішньому ринку.

Наростаюча невизначеність політичної ситуації в Україні та погіршення економічного середовища призводять до постійних коливань курсу національної валюти. За таких умов ймовірність великих грошових втрат від проведення банками валютних операцій різко зростає. Невизначеність суб'єктів валютного ринку обумовлює скорочення експортно-імпортних операцій, погіршення стану платіжного балансу, скорочення обсягів золотовалютних резервів і, як наслідок, – загрожує фінансовій безпеці держави. Саме тому питання управління валютним ризиком – це питання захищеності національних інтересів у валютно-фінансовій сфері від збитків унаслідок курсових коливань. Зазначене визначає актуальність дослідження, яка обумовлена відсутністю комплексного механізму управління валютним ризиком у банківській сфері та необхідністю розробки методів мінімізації можливих збитків банків від валютних ризиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження феномену валютного ризику знаходить своє відображення в роботах багатьох вітчизняних та іноземних науковців. Так, український вчений О. Дзюблюк визначає валютний ризик як можливість грошових втрат суб'єктів валютного ринку через коливання валютних курсів [1, с. 566].

О. Кириченко, В. Гіленко та С. Роголь під валютним ризиком розуміють небезпеку валютних (курс-ових) збитків, пов'язаних зі зміною курсів іноземних валют стосовно національної валюти [2, с. 172].

Професор Л. Примостка зазначає, що валютний ризик відображає ймовірність фінансових втрат унаслідок того, що курс однієї валюти щодо іншої зміниться протягом певного часу [3, с. 315].

Західні економісти К. Реджер та С. Хьюс визначають валютний ризик як ризик потенційних збитків від зміни валютних курсів [4, с. 53].

Отже, основний теоретичний підхід багатьох вчених та економістів-практиків до визначення цієї категорії полягає у розумінні валютного ризику перш за все як ймовірності грошових втрат у результаті коливання валютних курсів.

Мета статті полягає у дослідженні сучасних підходів щодо організації процесів управління валютними ризиками банків. Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань: уточнення поняття валютного ризику банку, визначення чинників, що впливають на рівень ризику, аналіз операцій вітчизняних банків в іноземній валюті, визначення видів стратегій управління валютними ризиками у банках.

Виклад основного матеріалу дослідження. Валютний ризик для сучасних банків є ймовірністю недоотримання доходів у результаті несприятливої для банку зміни ринкових чинників (валютних курсів) або неефективного управління персоналом валютними операціями.

Як було відмічено вище, валютний ризик банків є комплексним поняттям, його основними складовими є:

- наявність відкритої валютної позиції, що сформувалася в результаті невідповідності суми вимог банку та його зобов'язань в іноземній валюті;
- зміна курсів іноземних валют – ризик знецінення вкладень в іноземну валюту внаслідок непередбаченої зміни обмінного курсу.

Огляд економічної літератури з приводу класифікації банківських валютних ризиків свідчить про відсутність єдиної точки зору серед вчених.

Ми погоджуємось з думкою ряду вітчизняних та іноземних науковців – В. Міщенко, О. Дзюблюка, Г. Кірейцева, В. Сироткина, К. Рэдхеда та С. Хьюса, які поділяють валютний ризик банків на три основні групи:

- операційний (трансакційний) – ризик, пов'язаний з торговельними операціями, а також з грошовими угодами з фінансового інвестування та дивідендних платежів або отримання коштів в іноземній валюті у майбутньому;
- трансляційний (бухгалтерський) – ризик, пов'язаний з відображенням на бухгалтерських рахунках активів, пасивів та прибутків у національній валюті;
- економічний – ризик, пов'язаний з можливістю втрати доходів за майбутніми контрактами через зміну загального економічного стану країн-партнерів.

Деякі з дослідників (В. Міщенко, Г. Кірейцев) додатково розділяють валютний ризик на прямий та опосередкований [5, с. 203]. О. Дзюблюк окремо виділяє специфічний різновид банківського валютного ризику – валютно-депозитний, що пов'язаний з можливістю дострокового вилучення валютних депозитів при тимчасовому стрімкому зростанні курсу іноземної валюти [1, с. 568].

Зазначимо, що у довгостроковій перспективі для розвитку валютних відносин між суб'єктами ринку істотне значення має валютний ризик майбутніх періодів. Цьому валютному ризику більш властиві невизначеність і непередбачуваність як чинників його виникнення, так і економічних наслідків. А тому з погляду управління він є найбільш складним і найменш прогнозованим. Його економічні наслідки для суб'єкта валютних відносин, у тому числі і для банку, украй невизначені. Тому виникає необхідність організації стратегічного управління валютним ризиком.

Отже, окремі дослідники пропонують поняття «стратегічний валютний ризик». Так, Д. Роулс розглядає стратегічний ризик як ступінь зміни валютних курсів, процентних ставок і товарних цін, що обумовлена сучасною ціною майбутніх грошових потоків, а А. Буклей запропонував більш широке визначення. На його думку, стратегічний валютний ризик – це макроекономічний ризик, що враховує показники інфляції, рівня заробітної плати, товарних цін [6, с. 15].

Визначаючи наявність і важливість стратегічного ризику та необхідність управління ним у практичній діяльності учасників валютних відносин, варто враховувати те, що при визначенні його розмірів складно виділити всі складові для тих банків, які працюють в умовах різних економік і на декількох ринках. Отже, цей вид валютного ризику є важкокоерованим й прогнозованим.

Зауважимо, що тривалий строк проведення валютної операції збільшує невизначеність та ускладнює

визначення валютного ризику. У залежності від фактору часу валютні ризики варто розділяти на потенційні й реалізовані.

На початковому періоді здійснення валютної операції потенційний ризик дорівнює максимальному значенню – 100%, а реалізований – 0%. Протягом терміну дії операції значення реалізованого ризику зростає до максимуму (100%), а потенційного – знижується та наприкінці терміну дії операції наближається до нуля. Звідси, загальний валютний ризик вимірюється сумою реалізованого й потенційного ризику

Валютні ризики притаманні наступним операціям банків та їх клієнтів в іноземній валюті: кредитні, депозитні і розрахункові операції, пов'язані з обслуговуванням клієнтів; неторговельні конверсійні та арбітражні операції.

Банки України здійснюють більшість із перерахованих вище операцій і, відповідно, стикаються з можливістю грошових втрат у результаті курсових валютних коливань.

Відзначимо, що ймовірність грошових втрат у результаті зміни курсів валют при здійсненні кредитних, депозитних операцій різко зросла в період економічної кризи в Україні у 2008–2012 рр., характерні ці проблеми і для сучасного часу. Проявом зазначеного є постійне знецінення національної валюти щодо іноземних – більше ніж удвічі в 2008 р., та – втричі протягом 2014–2015 рр. Такий стрибок курсу призвів до різкого збільшення заборгованості за позичками в іноземній валюті та відповідному зростанню втрат від зміни валютного курсу.

Зазначене підтверджується даними таблиці 1.

Таблиця 1

Обсяги депозитів та позичок
домашніх господарств в іноземній валюті
по строках погашення, млн. грн. [7]

Станом на початок року	Усього	у тому числі по строках:	
		поточні й до 1 року	більше 1 року
Депозити			
2009	157 905	82 408	75 497
2010	161 862	122 114	39 748
2011	177 348	112 890	64 458
2012	211 316	128 372	82 944
2013	252 074	136 127	115 947
2014	248 220	110 159	138 061
2015	309 638	181 464	128 174
Позички			
2009	433 801	92 985	340 816
2010	367 774	67 022	300 752
2011	337 319	68 927	268 392
2012	323 213	79 182	244 031
2013	299 562	88 681	210 881
2014	308 006	100 783	207 223
2015	472 680	148 217	324 463
Дисбаланси між депозитами й позичками:			
2009	-275 896	-10 577	-265 319
2010	-205 912	55 092	-261 004
2011	-159 971	43 963	-203 934
2012	-111 897	49 190	-161 087
2013	-47 488	47 446	-94 934
2014	-59 786	9 376	-69 162
2015	-163 042	33 247	-196 289

Дані, наведені у таблиці 1, свідчать, що за період 2009–2013 рр. дисбаланс був від'ємним, при цьому спостерігалася тенденція до скорочення розриву (з 275 896 млн. грн. до 47 488 млн. грн.), що пов'язано з прийняттям регулятором та комерційними банками заходів з метою мінімізації втрат від курсових коливань. Проте в 2014–2015 рр. дисбаланс різко збільшився (до 163 042 млн. грн.) за рахунок девальвації гривні та відтоку депозитів з банківської системи.

Аналіз позичок та депозитів банків України в іноземній валюті по строках свідчить про наявність дисбалансів, що збільшують ймовірність втрат від зміни валютного курсу. Тобто банки використовували короткострокові депозити в іноземній валюті для фінансування довгострокових позичок.

Варто відмітити, що фінансова криза 2008 р. та політична нестабільність 2013–2015 рр. негативно відбилася на проведенні банками неторговельних операцій (покупка-продаж наявної іноземної валюти, чеків, операції з банківськими картками) у зв'язку зі зміною курсу готівкової іноземної валюти.

Конверсійні операції у вигляді угод «спот» та «форвард» проводились українськими банками в період нетривалого укріплення гривні 2011–2012 рр. Починаючи з 30.05.2011 р. НБУ зробив наступний крок до лібералізації валютного ринку – дозволив українським банкам укладати угоди «своп» на певний термін за заздалегідь узгодженим курсом як на національному, так і на міжнародному валютних ринках з доларами, євро, франками, ієнами на строк до одного року з метою страхування валютних ризиків. Проте різкі коливання курсу гривні в кінці 2014 р. та на початку 2015 р. змусили регулятора скасувати проведення угод «своп», «спот» та «форвард», повернувшись до жорсткого регулювання міжбанківського валютного ринку України.

У поточному 2015 р. НБУ дозволив здійснювати зазначені операції, зберігаючи низку обмежень щодо їх проведення (наприклад, обидві валюти повинні бути іноземними валютами 1-ї групи Класифікатора) [7].

Згідно з Постановою НБУ № 281 від 10.08.2005 р. «Про порядок та умови торгівлі іноземною валютою», уповноважені банки мають право здійснювати з іноземними банками власні арбітражні операції (в межах 1-ї групи Класифікатора) та арбітражні операції за дорученням клієнтів – фізичних осіб – резидентів. Юридичним особам (крім уповноважених банків) та фізичним особам – суб'єктам підприємницької діяльності регулятор забороняє здійснювати арбітражні операції з метою запобігання валютних спекуляцій [7].

Зазначене вище потребує удосконалення механізму проведення операцій банків з іноземною валютою шляхом впровадження ефективної системи управління валютним ризиком. Така система повинна забезпечити прийняття оптимальних управлінських рішень щодо зниження рівня впливу прийнятого банком валютного ризику, а також дозволити уникнути непередбачуваного збитку.

Для створення умов ефективного вирішення завдань зменшення можливих збитків від валютних ризиків необхідно будувати зазначену вище систему з трьох складових – блоків: організаційного, фундаментального та регулюючого.

Організаційний блок передбачає процеси виявлення валютного ризику шляхом аналізу різних макроекономічних показників, його оцінку з використанням різних методів аналізу, моніторинг з боку

зовнішніх та внутрішніх аудиторів, а також прогнозування майбутніх ризиків. Зазначене потребує створення в банківській установі відповідного організаційного підрозділу – органу управління валютним ризиком.

Фундаментальний блок складається з учасників зовнішньоекономічних відносин, валютних операцій та пов'язаних з ними ризиків, методів та принципів управління ними, що закріплено у відповідних законодавчих актах. Зазначимо, що управління валютними операціями у банках відбувається по загальних напрямках менеджменту, прийнятим для аналогічних операцій у гривнях. Важливою є необхідність управління впливом цих операцій на валютну позицію, переоцінка таких операцій, пов'язаних зі зміною валютних курсів, а також переоцінка резервів на можливі втрати.

Регулюючий блок формується відповідно до завдань валютного регулювання держави, закріплених у відповідних нормативних актах центрального банку, а також з урахуванням внутрішніх цілей та завдань банків. Покращення процесів функціонування цього блоку повинно відбуватися шляхом створення раціональної та прозорої методологічної бази, що швидко реагує на зміни у нормативно-правовій базі держави.

Необхідно відмітити, що для реалізації зазначених завдань системи банкам необхідно будувати стратегію управління валютними ризиками.

Побудова стратегії управління валютними ризиками банків – це складний процес, пов'язаний з визначенням та використанням сильних сторін банку на ринку банківських продуктів. Для визначення особливостей стратегії банку по управлінню валютними ризиками необхідно врахувати такі два основних чинники:

- по-перше, питому вагу активних та пасивних операцій банку в іноземній валюті або в абсолютних показниках діяльності банку; важливим є визначення специфічних особливостей та умов формування активів комерційного банку;

- по-друге, частку банку на валютному ринку регіону; визначення перспектив змін у взаємовідносинах з клієнтами, пов'язаних з обігом валют, а також ролі банку на ринку банківських послуг.

В залежності від впливу зазначених чинників можуть бути побудовані у банках такі стратегії:

1. Стратегія диверсифікованості валютних операцій та впровадження нових банківських продуктів і освоєння регіонів, вона може бути використана банками-лідерами на валютних ринках. Сутність стратегії управління валютними ризиками для таких банків полягає в розподілі ризику на засадах великої кількості інструментів та операцій у різних регіонах.

2. Стратегія, що орієнтована на задоволення потреб окремо обраного сегмента споживачів валютних банківських послуг. Вона може бути реалізована для великого сегмента ринку, при цьому можливості банку обмежені, тому виникає необхідність приділити увагу на поліпшення якості обслуговування при здійсненні валютних операцій окремого сегменту.

3. Стратегія, що заснована на розширенні послуг банку, що пов'язані з використанням валют для обмеженого сегмента; при цьому повинна бути використана диверсифікація валютних ризиків для обмеженої кількості споживачів.

4. Захисна стратегія, сутність якої полягає у зменшенні обсягів банківських ресурсів, які використовую-

ються для здійснення валютних операцій. Зменшення ризиків досягається використанням найпростіших або абсолютно надійних валютних операцій.

Зазначимо, що положення запропонованих стратегій повинні використовуватись банками при формуванні системи управління валютними ризиками.

Процес побудови системи управління валютними ризиками банку проходить п'ять стадій:

1. Підготовча стадія збору інформації.

2. Оцінка динаміки та нестабільності зовнішнього середовища.

3. Вироблення комплексної стратегії на основі відповідності цілей можливостям їхнього досягнення.

4. Розробка стратегічного плану розвитку банку.

5. Визначення стратегічних параметрів (завдань і обмежень) по окремих видах валютних операцій.

Відмітимо, що реалізація перерахованих вище стратегій здійснюється на різних етапах впровадження системи управління валютними ризиками. Дані етапи покликані забезпечувати успішну та ефективну діяльність банку на обраних сегментах валютних ринків і координувати зусилля персоналу всіх його підрозділів для раціонального вирішення поставлених завдань.

Висновки. Проведення валютних операцій економічними суб'єктами в Україні характеризується високим валютним ризиком, така ситуація обумовлена світовими фінансовими потрясіннями та вітчизняною політичною й економічною кризою. За таких умов банки зазнають великих збитків при проведенні кредитно-депозитних, розрахункових, неторгових, конверсійних та арбітражних операцій як за рахунок власних коштів, так і клієнтських. Тому побудова та впровадження банками ефективної системи управління валютним ризиком дозволить нейтралізувати негативні виклики внутрішнього та зовнішнього середовища.

Основними напрямками вдосконалення існуючих підходів до управління валютними ризиками повинні стати: здатність банків швидко реагувати на появу нових, нетрадиційних операцій в іноземній валюті; розвиток таких напрямків валютної діяльності банків, що супроводжується диверсифікацією валютного портфеля; розширення кількісних і якісних параметрів оцінки рівня валютного ризику; збалансований розвиток всіх складових елементів системи управління валютним ризиком; усунення диспропорцій між окремими елементами системи; використання різних стратегій управління валютними ризиками.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Банківські операції : [підручник] / За ред. д. е. н., проф. О.В. Дзюбляка. – Тернопіль : Економічна думка, 2009. – 696 с.
2. Банківський менеджмент : [навч. посіб.] / О.А. Кириченко, І.В. Гіленко, С.Л. Роголь [та ін.] ; за ред. О.А. Кириченка ; 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Знання-Прес, 2002. – 438 с.
3. Управління банківськими ризиками : [навч. посіб.] / Л.О. Примостка, П.М. Чуб, Г.Т. Карчева [та ін.] ; за заг. ред. д. е. н., проф. Л.О. Примостки. – К. : КНЕУ, 2007. – 600 с.
4. Рэдхэд К. Управление финансовыми рисками / К. Рэдхэд, С. Хьюс ; пер. с англ. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 288 с.
5. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент : [навч. посіб.] / Г.Г. Кірейцев ; 2-е вид., перероб. та доп. – Житомир : ЖІТІ, 2001. – 440 с.
6. Buckley A. Multinational Finance / 2nd Edition, PrinticeHall, Hemel Hempstead, 1992.
7. Офіційний сайт Національного Банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.